

ATRIBUTY HODOVÝCH SLAVNOSTÍ NA UHERSKOHRADIŠŤSKU

Příspěvek ke studiu současné obřadní kultury

Ludmila Tarcalová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

V letech 2003 a 2004 byl sledován průběh hodové slavnosti v padesáti dvou obcích uherskohradištského děkanátu. Kompletní výčet obřadních atributů s uvedením jejich funkcí při několikadenní hodové slavnosti (máje, práva, věnce, zeleň, pečivo, zvířata, masky) mapuje stav jejich zachování a způsobu tradování.

Hody byly svátkem završujícím komplexní výsledek zemědělské práce v době, kdy bylo dožaté obilí, odrostená drůbež; vázaly se tedy na konec léta a k podzimu. Ve středověku byly hody mezníkem hospodářského výročního cyklu. *Hod*, *hody* znamenaly tedy výjimečný, významný čas, velkou hodinu.¹ Pod pojmem hody se rozuměla i hostina, k níž byli zváni příbuzní a přátelé z okolních obcí. Někdy je původ hodů spatřován i ve vzpomínkových hostinách související s kultem mrtvých předků. Slavnost hodů se dnes váže ke dni konsekrace – posvěcení nebo požehnání farního kostela. Hody se pojí i k svátku některého z patronů, jemuž je zasvěcený místní chrám. Ve většině obcí se hody slaví v třetí říjnovou neděli, v jednotném termínu zavedeném Josefem II., na svátek sv. Havla. „*Ustanovení hodů na třetí neděli v měsíci říjnu se tejkající: Jejich milost císařská dle dekretu dvorského pod datum 12. října 1786 nejmilostivěji poručiti ráčila hody v společnou dobu v dědičných zemích na třetí neděli v měsíci říjnu ustanoviti.*“² Některé obce po roce 1918 začaly slavít hody v neděli nejbliže 28. říjnu zv. *republikánské*.

Je zřejmé, že důvodů ke konání hodů v jednotlivých historických obdobích bylo mnoho, a proto hody patří v současnosti na hradištském Dolňácku k nejdůležitějším slavnostem roku. Její rozšířenost a intenzita slavení je srovnatelná jen s masopustními obchůzkami. Hody jsou o to významnější, že mají řadu obřadních artefaktů, které jsou s výroční slavností hodů neodlučitelně spojené. I dnes požívají hody vysoký společenský status. Mimo práv – právních artefaktů jsou důležité i další symboly spojené s konáním hodů. Patřily k nim projevy vnější okázalosti, zdobily se obecní a městské úřady, kulturní domy a domy stárků. K obecním hodovým jevům patří i máj a zeleň vůbec. Atributy hodů nejsou jen stavovské symboly stárků – práva, a stárek – pečivo, ovoce, keřoviny, ale i jejich oděv a vnější označení na oděvu květy nebo snítky zeleně, které vyjadřují jejich funkci nebo doplňují hodové oblečení stárků nebo účastníků hodů.

Vnější hodové atributy obce či města

Hodová slavnost patří v současnosti k nejvíce frekventovaným svátkům v oblasti hradištského Dolňácka. K hodům se tradičně zdobí obec, mnohdy už na okraji katastru je růžemi ověšený obecní ukazatel (Mistřice), mosty (Mikovice) či kříže (Tučapy). Vyzdobena bývá hlavně budova, kde jsou hody povolovány starostou obce (dříve předsedou MNV), stejně jako kulturní domy, odkud dostávají stárci některých obcí nebo z části velkých měst povolení k pořádání hodů, pokud nemají samostatný obecní úřad (např. Mařatice, Jarošov, Vésy, Sady). Zdobí se také proto, že se tam odbývá část hodové slavnosti – hodová taneční zábava. Vchody budov jsou nejčastěji vyzdobeny jehličím a papírovými růžemi (Nedachlebice), někdy upletenými dlouhými věnci z krušpánku s bílými růžemi (Staré Město).

Velmi různorodě jsou ozdobeny vchody domů stárek a stárků. Pokud jeden z těchto protagonistů bydlí v rodinném domě, kde pak se zdobí hlavní vchod nebo vrata domu. V městských částech nebo ve větších obcích bydlí stárci v panelových domech, někdy přímo na sídlišti, pak zdobí jen hlavní vchod domu nikoli bytu (Jarošov 2003). Tradiční vchody do

1. Ozdobení stárkovského domu, Topolná 2003. Foto L. Tarcalová.

domu – žudra se zdobila nejdříve jen stárkům, potom i stárkám, nejčastěji chvojm s růžemi, někdy i krušpánkem (Huštěnovice). Nad vchod se často vyvěšuje turecký šátek přeložený do trojúhelníku. Dům stárky mívá nad vchodem upevněnou panenku, stárek panáčka v kroji (Huštěnovice 1995, Staré Město 2005), jindy beranici nebo klobouk s voničkou a rozmarýnem, u stárky navázaný turecký šátek (Břestek). V roce 2003 byl vchod domu stárky ozdoben krušpánkem a čistě bílými růžemi (Častkov 2003), ve Vážanech mladší stárka měla vchod do domu ozdoben krušpánkem a růžovými růžemi. V Osvětimanech, Kunovicích a dalších obcích je zvykem věšet nad vchod domu stárky jen bílý věneček. Ve Starém Městě se vrata stárků a stárek zdobí velkými, až pětimetrovými pruhy z krušpánku s bílými květy (Staré Město), které se pletou společně den před hody a obřadně se přináší do stárkovských domů; v předvečer hodů se připevňují nad dveře či vrata. Pokud stárka nevychází z vlastního domu, pak je na její počest vyzdoben obvykle kulturní dům, sokolovna či jiné kulturní středisko. Pro některé obce je typické, že po obou stranách vchodu do domu stárka, stárky nebo kulturního domu či hostince, jsou umístěné větší jehličnaté stromy, ozdobené barevnými růžemi a fábory (Míkovice, Podolí).

Chasa si obvykle den před hody vyzdobuje sama kulturní místnost, kde je večerní taneční zábava. Již týden předem si chystají chvoji, děvčata dělají papírové růže a řetězy. Snaží vypomocet i s výzdobou žuder domů stárek a stárků (Huštěnovice, Sady). Zdobení budov a domů zelení je možno považovat za výraz úcty k obřadníkům, úřadům a spoluobčanům po dny hodových slavností.

Máj o hodech

Máj patří k nejstarším hodovým znakům. Stavít máj o hodech je jev rozšířený na celém Slovácku, i když v současnosti se na Uherskohradištsku objevuje velmi málo. Z kronikářských záznamů víme, že v některých obcích ještě ve 20. letech 20. století patřilo stavět máje k povinnosti stárků (Boršice, Derfle-Sady). Máj musel býti hodně vysoký, aby chasa nebyla předstížena chlapci ze sousedních vesnic. V Tučapech jej obyčejně přivázeli z velehradských lesů. Nemálo bylo radosti, když se jim podařilo odvést strom z lesa tajně. V Kunovicích v době I. republiky stavili mládenci máj v sobotu večer před radnicí, což znamenalo zahájení hodů. Zvyk zde však zvolna zanikl. Chlapci z Ostrožské Nové Vsi se před svatováclavskými hody vydávali do Uherského Ostrohu *vyptat* si strom na stavění máje. Stavěl se obvykle na středu obce nebo u hostince. Májem byl jasan, několik metrů vysoký a měl zelený vršek z borovice, nazdobený pentlemi, papírovými růžemi, někdy i lahví vína nebo kořalky. V Sadech vrchol tvořila široká koruna smrku ozdobená pentlemi a řetězy, na vršku byly zavěšeny tři zvonky, aby ve větru cinkaly. Na spodních větvích viselo cukroví, klobásky a chlapci si pro ně lezli. Zde, pod májem, se v období 20. let 20. století konala i hodová slavnost. *Tu začali muzikanti usazení na vyzdobeném lešení; nad něj se zavěsilo právo. Chasa vyprázdnila prostor kolem máje, kam stárek zaváděl. První stárek zazpíval, obešel máju a zavolal na stárku. Spolu obešli máj. Přistoupil k nim druhý stárek zazpíval, zavolal na svoji stárku a obešli máj. Tak to šlo i se třetím stárkem... Tancovalo se do půl noci. Stárek dával pozor, aby zábava pod májem byla bez výtržností.*

*Na derflanskej věži tři kosárky leží,
jeden dostat mosím, nech ňa hned oběsí.
Ani sem tak nebral, jak ti druzí brali,
už ňa věšat chtěli, šibeničky stály.³*

2. Máj před domem stárka, Březolupy 2003. Foto L. Tarcalová

Po léta se již slavnost pod hodovým májem nekoná. Máj se pravidelně staví již jen na Uherskoostrožsku. Dodnes v Ostrožské Nové Vsi přivázejí chlapci v pátek před hody máj na žebřinovém voze. V Uherském Ostrohu byly hody obnoveny v roce 1983 a průběh organizátoři zrekonstruovali podle vzpomínek pamětníků a sousední Ostrožské Nové Vsi. V současnosti se staví máj před domem stárky a stárka v Březolupech, v roce 2004 stál máj i před domem stárky v Polešovicích.

Zvyk stavit máj v období hodů měla svůj zvláštní význam a symboliku. Vycházela z magických představ a funkcí přisuzovaných zeleni, především pro její apotropajní význam. Máj byl stavěn i pro svoji ochrannou funkci, zvýrazňoval vztahy či stavovské funkce, byla jím vzdána čest a úcta. Hlavně vršek máje se těšil velké úctě. O vymizení májů v oblasti Pomoraví lze jen spekulovat; je možné, že obce, které neslavily hody v termínu daném Josefem II., přestaly stavit máje, aby neupozorňovaly na hodovou slavnost konanou v jiné datum.

Hodovní obřadníci

Podle se v obcích na uherskohradištském Dolňácku slaví hody s právem, pak jsou hlavními obřadníky – stárci. V období mezi dvěma světovými válkami patřilo stárkování k prestiži hlavně selských rodin. Organizace hodů byla nákladná a právě majetnost rodin se promítala do volby stárků. Prvním stárkem býval obvykle bohatší chlapec, většinou ze selského rodu; od poloviny 20. století se dávala přednost především chlapcům, kteří měli ukončenou základní vojenskou službu. Mladší stárek byl z prostředí chalupníků. V Kunovicích byl volen střídavě stárek chalupník a podstárek z gruntu, v příštím roce tomu bylo naopak. Vybraný chlapec musel oplývat dobrými osobními i organizačními vlastnostmi a dostatkem fyzické síly. Bývali obřadně voleni na svátek sv. Štěpána, o masopustu nebo jen čtrnáct dnů či tři týdny před hody, jak tomu bylo např. v Břestku. *Kolem desáté hodiny si starí stárci ještě zatančili sólo a přikročilo se k volbě nových stárků. Volilo se vždy ve vedlejší místnosti lístky nebo zvednutím ruky. Který z mládenců dostal více hlasů byl starším stárkem, který měl méně, byl mladším stárkem. Když byla takto volba provedena, přihlížel obecný představený – starosta, hudebníci zahráli a zazpívali stárkovskou píseň „Břestecský stárek vyrubal hájek, vysekal, vyrubal švarný šohajek“ a nově zvolení stárci byli chasou na ramenech odnášeni do šenku, kde stárci museli hned chase poručit bečku piva a ženským nějakou sladkou. Potom se stárkům vytroubilo sólo. To bylo vždy zvědavosti a dohadů, pro kterou asi dívku půjdou, kterou si vyvolí za svou stárku. Vždy už předem se vědělo, která bude stárkou. Pak se stárkům zahrálo sólo, chasa udělala kolo, zavdávajíc jim víno, vyzdvihovala je do výše.*⁴

V Jankovicích ve 20. letech 20. století nebyl stárek volen jako jinde. Podle starého zvyku právo být stárkem náleželo nejstaršímu svobodnému mládenci. Některou neděli před hody se mládež sešla a společně projednala záležitost nového stárka. Neměl-li nejstarší mládenec o tuto funkci zájem, postoupil ji jinému. Tato projevená čest se obvykle zapla čtvrtkou piva. Stárku si vybral stárek sám, většinou měl již s některou vážnou známost.

Nejen mládeži – chase, ale i samotným obecním úřadům a jejich kulturním komisím záleželo dnes na tom, aby obec měla k hodům stárky. Jejich zástupci chodí často žádat samotné rodiče, aby jejich děti tuto čestnou funkci přijaly a snaží se rodinám vypomocet organizačně i finančně. Většinou si však mládež volí stárky mezi sebou. V Nedakonicích i v Polešovicích se volí stárci na taneční zábavě tři týdny před hody. Tak, jako se někdy přijímal chlapec do spolku mladých lidí – chasy – složením zkoušky zručnosti a dovednosti, podobně i zde se stárci *podrobují důkladnému testu v několika disciplínách* a po zdárném zvládnutí mohou vykonávat tuto funkci. Hlavní mužští obřadníci si sami vybírali a dodnes vybírají svůj protějšek – starší či mladší stárku. Bývala jí stárkova dívka, partnerka, tanečnice. Její přijetí funkce bylo prestižní záležitostí. Dodržovaným pravidlem je, že funkci staršího stárka může zastávat jen jednou, jako mladší může být i dvakrát. Z mladšího stárka a stárky se obvykle stávají starší stárci (Staré Město, Polešovice, Kunovice).

Ještě v první polovině 20. století měli tyto obřadníci určitá práva a povinnosti. Starali se a dohlíželi na veřejný život mládeže během roku, zodpovídali za pořádek při tanečních

zábavách a výročních slavnostech. Chodili v čele náboženských průvodů a bandérií, nosili korouhve o poutních procesích, udržovali pořádek mezi chasou v kostele i v hospodě. Měli zabraňovat půtkám a bitkám, bez nichž se dříve *muzika* neobešla, velmi často dávali sami znamení ke rvačkám. Nad chasou měl moc zcela neomezenou. I největší rváč se podrobil na jeho rozkaz tělesnému trestu. Urazit stárka znamenalo urazit celou chasu, ba celou dědinu. Jedině první stárek dovoloval přespolním chlapcům tančit s domácími děvčaty. Stárky věnčily korouhve, k neděním a svátkům zdobily kostel.⁵

Vzhledem ke změně života na vesnicích ztratili stárce a stárky asi od poloviny padesátých let 20. století opodstatnění své výkonné funkce. Současní stárce plní svoji stárkovskou funkci výhradně o hodech, v některých obcích (Kostelany) vedou loňští stárce masopustní obchůzku po obci.

V jednotlivých obcích byl funkcionářů závazný počet a měli své názvy. Variant je několik. Nejčastěji jsou v obcích zastoupeni *starší stárka a starší stárek, mladší stárka a mladší stárek*. V Podolí, Boršicích a Polešovicích se stárkám říká *stárkyně*, v Modré *stárková*. Ve Stříbrnicích a Huštěnovicích se mladším stárkům říká *podstárek a podstárka* a jejich hlavním úkolem je pomáhat stárkům s průběhem a organizací hodů. O jednoho podstárka navíc mají v Jalubí, Traplicích, Spytihněvi, Jankovicích, Velehradě a Kudlovicích. Jde nebo cifruje v čele průvodu s květináčem rozmarýnu v ruce, udává směr a tempo obchůzky.

Šest stárků mají ve Starém Městě, v roce 1924 i v Jalubí a v Sadech, tj. staršího stárka a starší stárku a dva mladší stárky a dvě mladší stárky nazývané také *podstárek a podstárka*.

Osm funkcionářů - stárků mají v Ořechově a Polešovicích. Ke každému staršímu a mladšímu stárkovi a stárce patří podstárek a podstárka. I v hodovém průvodu jdou seřazeni tak, že jde starší stárek a stárka, jejich podstárce a mladší stárek a stárka a za nimi jejich podstárce.

Stavovské znaky stárek a stárků

K stavovským znakům stárek patří vnější znaky, např. v rozdílnosti některých krojových součástek – typu šátku, v úpravě hlavy, nošení snítky rozmarýnu, kytičky nebo růže za kordulkou.⁶ Nejvíce se však liší od sebe starší a mladší stárka právě v artefaktu nošeného při hodové obchůzce. Je však řada obcí, kde se stárka nijak od jiných neodlišuje, snad jen nákladnějším oblečením; žádné jiné obřadní znaky nemá.

Zeleň, květiny či rostliny, objevující se nejen na oděvu, ale i jako hodová insignie, patří k těm nejpozoruhodnějším symbolům. Odedávna se věřilo, že v zeleni je životodárná síla, proto je nejen ozdobou oděvu, ale i obřadním artefaktem. Na Uherskohradištsku k nim patří krušpánková nebo rozmarýnová větvíčka, kterou nosí starší stárka v Mařaticích a Polešovicích, nebo květ růže dodnes v rukách stárek z Kostelan, Tupes nebo Zlechova.

3. Stárka s dortem v podobě beránka a mladší stárka s koláči a cukrovím, Huštěnovice 1954. Foto z knihy Slovácké hody s právem, Huštěnovice 1923–2003.

Za důležitý znak stárky můžeme pokládat pečivo. Ve dvacátých letech 20. století nosila děvčata ve funkci stárky na talíři koláče (Huštěnovice [obr. 3], Kudlovice). O deset let později se v rukou starší stárky objevuje dort a mladší stárka měla talíř s cukrovím, čímž se vlastně odlišovaly. Pečivo v podobě beránka a dortu, jako znaků stárek o hodech, známe z poloviny 30. let 20. století (Jalubí 1924, Jankovice, Zlechov 1928, Modra 1924). Stejný artefakt se objevoval v tomto období i na svatbách; nevěsta jej nosila jako dar své nové matce. Od poloviny 50. let 20. století již nosí stárky v mnoha obcích dva dorty honosných tvarů (Babice, Huštěnovice [obr. 4], Jalubí, Jankovice, Tupesy 1958, Traplice).

4. Stárky s rozmanitými tvary dortů, stárky s právy, Huštěnovice 2003. Foto OÚ Huštěnovice.

Starým znakem starší stárky je i talíř (Kunovice) nebo košík (Uh.Ostroh) s ovocem (hrozny, jablka, hrušky). Běžným používaným znakem je džbánec s vínem, který mívají starší stárky (Staré Město, Kněžpole), jinde i mladší stárky (Kunovice, Uherský Ostroh, Staré Město, Kněžpole). K vybírání peněz nosí děvčata – stárky válcovitý slaměný sotůrek na jedno ucho s víkem (Staré Město, Podolí) nebo dřevěné větší malované pokladničky (Buchlovice, obr. 5).

Stárky se v řadě obcí liší i v součástkách oděvu, např. mají jiný typ pokrývky hlavy (Kostelany, Nedakonice), jiný počet kosírků za kloboukem, stárky v Buchlovicích i bílý trojúhelníkový šátek v pase.⁷ Znakem stárků na Uherskohradištsku však hlavně bylo právo. Nosily se však i další atributy. Záleželo na uspořádání hodových občůzek a jejich podobě, která se měnila. V Sadech ve 20. letech 20. století chodili stárky v průvodu s muzikou zvat na hody. Průvod vedli tři stárky. První stárek držel v ruce sklenici vína, celou ukrytou v rozmarýnu a v barevných pentličkách, jeden mladší stárek měl opentlenou pokladnici, druhý objemnou hliněnou nádobu na víno. Za nimi šli ještě dva pacholci s koši na koláče. Předpokládáme, že toto je jedna z nejstarších forem kolední hodové občůzky, která se traduje dodnes v Boršicích u Blatnice. Zde v sobotu odpoledne chodí po domech zvat na hody starší a mladší stárek s právem. Jdou v doprovodu *pytláře, měchaře, dělníka* oblečeného

5. Mladší stárka s pokladničkou, stárek s ozdobenou šavlí – malým právem, Buchlovice 2003. Foto L. Tarcalová.

v civilu, který dává do pytle přehozeného přes rameno peníze, rozdává pozvánky na večerní taneční zábavu a z karafy nalévá víno. Až do konce třicátých let 20. století ukládal do pytle obdržené potraviny, hlavně obilí – *slaměnkou sypaného*, které se prodalo a uhradila se tím taneční zábava. Za pozvání dostávaly se i peníze do pokladničky, stejně jako v současnosti při podobné obchůzce v neděli nebo v pondělí (Mařatice, Topolná, Buchlovice, Zlechov, Hustěnovice, Tupesy, Buchlovice, Polešovice). V Jankovicích nosil stárek ještě ve dvacátých letech 20. století jako odznak jalovcovou opentlenou větvíčku.

Kromě zmíněných znaků nosili mladší stárce či podstárce někde symbolů více. Kromě malého práva neboli podpráva měli ve Starém Městě a v Jalubí (v roce 1921 a 1924) ještě i nazdobené lískové paličky zastrčené ve vysokých botách – *každý měu palašku rozmarýnem věnčenů*.⁸ Zvláštním hodovým znakem třetího stárka (podstárka), kterého před hody určil stárek, je bohatě rozrostlý rozmarýn v květináči, který nese v ruce v čele průvodu (Velehrad, Jalubí, Traplice, Spytihněv, Jankovice a Kudlovice). V jiných částech Moravy je známé zavádění s velkým rozmarýnem do tance, na Uherskohradištsku se omezil jen na vedení hodového průvodu.

Hodová obřadní obchůzka byla v minulosti zřejmě záležitostí jen svobodné mužské chasy; v Huštěnovicích a Traplicích se hodové obchůzky děvčata vůbec nezúčastňovala. Od 60. let 20. století chodili v hodovém průvodu svobodní chlapci a ženatí muži, děvčata se k chlapcům přidávala až v roce 1986, později i menší děti v krojích.

Hodové insignie – velké a malé hodové právo

Obchůzka hodové chasy s právem je ústřední slavnostní současných hodů. Hody s právem se v místní komunitě těší velké společenské vážnosti. Hodová obchůzka bez práva a stárků

je považován za menší slavnost. *Kdyby ty hody s právem nebyly, tak to snád' ani nejsou hody.* Obyvatelé obcí své stárky vyhlíželi, čekali s pohoštěním i obdarováním. V povědomí se tradovalo, že pokud byly hody s právem, a ať již z jakéhokoliv důvodu nevěšli stárce s právem do některého domu, pak *v tomto domě nebylo po celý rok žádného práva až do příštích hodů.*⁹ V rodinách by zřejmě nevládly dobré vzájemné vztahy, nedodržovaly by se běžně zažitě normy a pořádek. V případě, že se hody slaví bez volených stárků, průvod vychází ze středu obce nebo od Obecního úřadu; zde jim starosta obce předá práva a všichni účastníci průvodu se střídají v nošení práv. Hodová práva nacházíme jen u podzimních hodů. V poslední době jen dvě obce (Jankovice, Ostrožská Lhota) přeložily konání hodů s právem na letní měsíce – červenec a srpen.

Zvolený nebo mnohdy vyžádaný stárek má v současnosti jen stárkovskou funkci v době hodů. Odznakem moci či stárkovské funkce po celou dobu konání hodů je právo; *dřív nebyla práva, jen šavla po dragůnovi se nazdobila* (Medlovice). Jedinou úlohou stárků při této slavnosti je starat se o své hodové atributy – především o svěřená práva. Po celou dobu nepouštěli stárce právo z ruky, nesměli umožnit jejich ztracení či ukradení. Jejich ztráta by stála stárky velké výkupné. Na taneční zábavě se i dnes zavěšují ke stropu; stále jsou pečlivě hlídána. Z hodové zábavy doprovodí chasa stárka s právem domů, kde zůstane právo v bezpečí.

V Topolné (Huštěnovice) je zvykem týden před hody vykupovat právo od loňských stárků. Nastávající stárek i se svou vyvolenou stárkou chodí s chasou k loňskému stárkovi,

6. Starší stárka s právem (v podobě kužele na šavli) s ozdobenou beranicí a paličkami – insignie staršího stárka, Staré Město 2005. Foto L. Tarcalová.

který je uhostí a za desetilitrový demizón vína prodá hodový symbol. Vykoupené právo si odnese stárka domů, aby právo nazdobila a připravila k hodům. Stejně se vykupuje i menší právo od loňského stárka, obvykle třemi litry pálenky. Velmi zajímavé je prodávání práva ve Stříbrnicích. Právo totiž patří symbolicky loňským stárkům. Ti jakmile přijdou na předhodovou taneční zábavu, muzika přestane hrát a začne, až noví stárce zaplatí. Smlouvají, domlouvají se, jak by nejvýhodněji právo koupili. Novým stárkům nezbyvá, než zaplatit třeba nějakým litrem vína. Noví stárce vyhlásí loňským stárkům sólo a potom již sami řídí hodové slavnosti.

Velké právo, které je v jednotlivých obcích tvarově odlišné, pro jednotlivé obce mnohdy typické až osobité, se někde hodně podobalo rychtářskému právu, které bylo kdysi odznakem moci představitele obce. Stávalo se, že skutečné rychtářské právo půjčoval rychtář stárkům na celou dobu hodů. Potvrzoval tak odpovědnost chasy za průběh a veškerý pořádek hodů.¹⁰ Dřevěná tyč, meč, šavle patří ke starým insigniím. I když vojenská šavle patřila k základům stárkovského práva, v některých obcích zůstala i nadále starší hůl. A právě *právo* na dřevěné, vyřezávané, soustružené, ale i obyčejné, hladké hůlce, na horním konci s ostrým hrotem, považujeme za nejstarší typ. Tvar a výzdoba práva – schrány pro uložení pergamenové listiny potvrzující povolení hodů, byly v jednotlivých obcích rozdílné. Důležité bylo zhotovení práva. Na *drůžení* – zdobení práva se kladl vždy veliký důraz. Stárkovské právo *drůžila* stárka sama. *Stárek si svoji galánku vzal za stárku a u též sa strojilo právo. To byua ta nejmětčí čest. Mosely sa kúpit nové pentle, voničky, ta donesua voničkářka – a rozmarýn. Začauo sa pentlit hnedkaj po Michale. Šabla byla omotá tureckým šátkem, na kerý sa přišivaly pantle. Byly nakrabené a jedna pěknější než druhá... Navrch šable sa pichuo ozuacené japko, omašlené věnečkem z rozmarýna, zrcátek a růžiček a právo byuo hotové* (Staré Město).¹¹

Zdobení trvalo někdy několik dnů i celý týden a nebyla to jednoduchá věc. Na hůlku se připevňovala látka, nejprve obyčejná pytlovina, pevné plátno nebo tuhé organdy. Po ploše byly připevněny ozdoby z pentlí, voniček, zrcadélek, umělých kvítků a živé zeleně. Na hrotu práva bylo napíchnuto červené jablko, v Modré v roce 1927 zdobil konec práva na šavli malá dýně. V Jalubí má velké právo jablko a na něm zlatou korunku. V Břestku se *mečí oblékne do sukničiek, fěrtochů, na kerý se dá ještě nějaký krásný hedvábný brokát. Vše se omašlí pentlemi a rozmarýnem a umělými kvítečky. Právo vypadá jako oblečená panenka*.¹² Dodnes každoročně zkušené a znalé ženy právo opraví nebo přizdobí čerstvou zelení. Rozmarýn, krušpánek, myrta nebo asparágus spolu s jablkem na konci práva, měly hlubší obřadní význam a patřily k nejstarší symbolice vůbec. Zanedbatelná není ani funkce dekorativní a okrasná.

Právo na hůlce mělo podobu jednak *delší panenky*, na vrcholku ukončené jablkem, které na *právu* symbolizovalo čistotu celé svobodné družiny mládeže (Kunovice, Podolí, Popovice, Uherský Ostroh, Březolupy, Sady), jednak *krátké panenky* (Topolná, Místřice, Nedachlebice, obr. 7). Obřadnosti dodává na velkém právu v Topolné i několik malých věnečků visících po stranách práva na dlouhých bílých stužkách. V Nedachlebicích právo nekončí jablkem, ale z bílé sukýnky vyčnívá hlava současně loutky - panenky s natočenými světlými vlasy a vespod je mnoho zeleně. Právo v podobě *malého trojúhelníku* na delší hůlce mají v Častkově. V Ostrožské Lhotě se nosí hodové právo – dřevěná dutá soustružená ručka s mnoha slováckými pentlemi, do které se vkládá listina povolující hody.

Mladšími typy velkého práva jsou *práva na šavli*; jejich rozšíření spadá do poloviny 19. století, kdy začala vytlačovat dřevěný rožeň. Ten se běžně nosil o fašanku ve Starém Městě. Kovová šavle se dodnes objevuje při masopustní obchůzce v Kostelanech v rukách stárka, oblečeného v kroji s bílou beranicí.

Hodové *právo* na šavli má nejčastěji *jehlanový tvar*, stylizovaný opět do podoby panenky (Břestek, Buchlovice, Huštěnovice [obr. 4], Jankovice, Jalubí, Kostelany, Mařatice, Modra, Traplice, Věsky, Míkovice). Na šavli je připevněna plátěná spodnička, *fěrtůšek* z brokátu ozdobený pentlemi, krajkami a voničkami z umělých květin, nahoře jablko nebo malá tykev. Vše je bohatě doplněno rozmarýnem a pentlemi. V některých obcích (Babice, Spytihněv, Jankovice) má podobný tvar, jen spodní část nad rukojetí je zcela uzavřena a vyplněna

7. Starší stárka ve vyzdobeném žudře s právem v podobě krátké panenky se zelení, Nedachlebice 2003. Foto L.Tarcalová.

8. Stárek s právem v podobě koule na šavli, mladší stárek s právem v podobě plochého trojúhelníku se svými stárkami, Boršice 2004. Foto OÚ Boršice.

9. Stárek s právem na šavli v podobě polokoule, stárka má v ruce růži, Tupesy 2005. Foto L. Tarcalová.

10. Stárek s právem v podobě panenky se zelení, mladší stárek s právem v podobě válce z krušpánku, Kudlovice 2003. Foto L. Tarcalová

zelení – krušpánkem. Méně častý je tvar panenky v podobě **polokoule** (Zlechov, Tupesy [obr. 9], Boršice [obr. 8], Stříbrnice). Okraj koule s volnou spodní částí je lemován krajkou; právo má tradiční jablko na konci šavle a je vyzdobeno podobně jako výše uvedená práva. Její obdobou je **krátká panenka zdobená zelení**, kde horní část má krátké sukénky, nahoře s jablkem, ale od sukénky dolů je šavle plná krušpánku a rozmarýnu. Na rukojeti šavle jsou přivázány **slovácké stuhu** s květy, (Bílovice, Horní Němčí, Jarošov, Kněžpole, Kudlovice [obr. 10]). Nejméně častou formou práva je **válec nebo kužel na šavli** (Kostelany, Míkovice, Ostrožská Nová Ves [obr. 12], Staré Město [obr. 6]), který je po ploše pošit zelení ve vodorovných nebo svislých pruzích – asparágem, krušpánkem, rozmarýnem či myrtnou, a také drobnými kvítky a stužkami.

Zcela zvláštní jsou **práva**, která nám již tolik panenku nepřipomínají, ale mají tvar **kosočtverce či trojúhelníku** (Medlovice, Nedakonice, Ořechov [obr. 11], Polešovice, Tučapy, Vážany). Turecký šátek nebo jiná květovaná červená látka tvoří základ práva, na kterém jsou naskládané barevné široké stuhu, středem věneček, na spodní části větvičky z rozmarýnu a nahoře jablko.

Znakem mladšího stárka bylo **malé právo**, tzv. *podprávo*. V mnoha obcích bylo zřejmě méně okázalé, mnohdy jednodušší než velké právo. Základem malého práva je ve většině obcí vojenská šavle. Nevěší se na ni žádné látky ani šátky v podobě sukýnek. Výzdobu

11. Velké právo v podobě trojúhelníka, Ořechov 2004. Foto L. Tarcalová.

12. Mladší stárek s právem – střídme ozdobenou šavlí a velké právo v podobě kužele, Ostrožská Nová Ves, 2003. Foto L. Tarcalová.

tvoří zeleň, umělá kvítka a na špičce šavle je připíchnuto jablko, v Uherském Ostrohu vždy zelené barvy. Některé obce mají **šavli jen málo ozdobenou**, třeba jen ovnutým asparágem a drobnými stužkami (Staré Město, Uherský Ostroh [obr. 12], Buchlovice [obr. 5]). *Právo pro mladšího stárka je už jednodušší. Mečík se jen celý ozdobí rozmarýnem, opentlí pentlemi a příkrášlí umělými kvítečky. Je samozřejmé, že po celou dobu drůžení dojdou oba stárce nahlédnout na právo a donesou ženským nějaké sladké – tuto práci také „zalejí“.* Pozdě večer bývá právo přenášeno ke starší stárce za doprovodu hlučného veselí (Břestek).¹³ Nejčastěji se vyskytuje šavle, jejíž výzdobu vytváří **úzký válec se zelení** a drobnými umělými kvítky po celé ploše (Buchlovice, Huštěnovice, Jalubí v r. 1929 dvě takto upravená práva, Jankovice, Jarošov, Kostelany Kudlovice [obr. 10], Kunovice, Mařatice, Míkovice, Nedakonice, Podolí, Popovice, Sady).

Jako **stromek, stromeček nebo májíček** působí šavle ozdobené zelení krušpánku nebo túje, v podobě širších válců, po ploše převázané slováckými stuhami ve vodorovných pásech či kosočtvercích; u rukojeti jsou navázány dlouhé a široké slovácké stuhy (Babice, Bílovice, Kněžpole, Spytihněv, Traplice, Tupesy, Zlechov, Topolná). V Březolupech a v Nedachlebicích je malým právem kytice z krušpánku, v Mistřicích nosí mladší stárek hustou haluz túje.

Malá práva tvarově odpovídající velkým právům mají podobu **kosočtverců** (Tučapy, Vážany, Polešovice, Ořechov, Medlovice), **panenky na šavli** (Stříbrnice). V Boršicích (obr. 8) je malé právo v podobě **plochého trojúhelníku** na šavli celého z krušpánku. V Ostrožské Lhotě má podobu velkého práva, také na soustružené hůlce s mnoha slováckými stuhami.

V uherskohradištském děkanátu se mimo *práv* objevuje ještě jeden typ hodového symbolu – *věvec*. Zcela odlišný hodový atribut, běžně známý na kyjovském Dolňácku, pronikl do Osvětiman, kde zcela zdomácněl a starý typ znaku, *právo*, zaniklo. Hodový *věvec*, který připravují stárky, má kovovou konstrukci opentlenou voničkami z krušpánku, nahoře s korunkou z rozmarýnu. Vynášení *věnce* od stárky je považováno za vrcholný okamžik celých hodů. Nesou je na nosítkách stárce a stárky, a dosud je silně působícím artefaktem v tomto typu hodové občůzky.

Hodové právo se v průběhu 20. století traduje v mnoha variantách. Tvar velkého práva na dřevěné zahrocené hůlce, která v průběhu doby byla v některých obcích nahrazena mečem nebo šavlí, se po mnoha desítky let v jednotlivých obcích neměnil. Postupem času se přešlo jen ke složitější výzdobě. Původní jednoduše vyzdobené právo zajišťoval stárek, později přešla tato čestná práce na stárku a zkušenější ženy, neboť se začal klást důraz na dekorativní stránku artefaktu. Výzdoba se vyvíjela od nejjednoduššího přehození látky na tyči či šavli, s pentlemi a zelení, až po náročně našivané porty, složitě skládané stužky, mašličky, kytičky z umělých lakových květek apod. Jak jablko, prastarý kultovní symbol, tak zeleň – krušpánek, rozmarýn, myrta a asparágus byly znaky svobody, bezúhonnosti a čistoty; plnily i funkci dekorativní.

Malé právo, sestávající ze šavle ověncené zelení, bylo v lidovém povědomí pojímáno jako pomocný prostředek mladšího stárka, sloužící k ochraně staršího stárka a velkého práva. Asi starším typem práva, tedy starším znakem mladšího stárka, byla velká haluz nebo stromek některé ze zelených keřovin – krušpánku, túje, myrty apod. Jen snaha o větší zviditelnění stárkové funkce způsobila, že v mnohých obcích je malé i velké právo k nerozeznání (Polešovice, Ořechov, Stříbrnice). Hodová chasa považuje oba druhy práv za vážený právní artefakt, ke kterému cítí úctu. V případě, že nejsou v obci zvoleni stárce, ale hody s právem se přece konají, pak časté předávání práv a střídání se v nesení, ubírá na původní hodnotě a funkci a také vážnosti celé slavnosti hodů (Mistřice). I Obecní úřady, které pořídily na své náklady obě práva, vyčlenily pro ně prostor a často je mají v průběhu roku jako dekoraci úřadu (Kostelany, Nedakonice).

Hodová práva patří do kategorie obřadních artefaktů, které v tradiční oblasti uherskohradištského Dolňácka se ve své podobě zásadně nemění; obce s nově zavedenou hodovou tradicí si pořizují práva nová (Velehrad) nebo modernizují a zkrášlují práva starší.

Obřadní žehnání práv

Zcela novým prvkem v hodové slavnosti se stalo žehnání práv. V některých obcích se chodí s právy do kostela (Častkov, Kněžpole, Topolná, Mistřice, Březolupy, Bílovice) a celá slavnost je zářimována slavným Te deum a požehnáním (Nedakonice). Ve Veselí nad Moravou vydá starosta práva stárkům, kteří jdou i se všemi účastníky hodů i s právy ke kostelu, kde jim kněz požehná nejen práva, ale celý průběhu hodů. V Ostrožské Nové Vsi v roce 2005 se aktu předávání práv u místního kina zúčastňuje nejen starosta a místostarosta, ale i místní kněz, který po předání práv stárkům na místě práva požehná. V některých obcích hodová občůzka vždy začíná konáním mše (Častkov, Kunovice, Jarošov). Tam, kde se práva stárkům ještě nepředala (Topolná, Jarošov), snaží se stárka s právem z kostela rychle zmizet, nejčastěji přepravit autem, aby nedošlo k ukradení práva. V Boršicích a Zlechově jde po povolení hodů celá chasa z Obecního úřadu do kostela na mši, která je sloužena za hodovou chasu. V roce 2004 velehradská hodová chasa, za doprovodu dechové hudby, zamířila nejdříve do baziliky, kde při požehnání předala místnímu duchovnímu správci dary z úrody. Zvláštní je zvyk v Traplicích; po skončení občůzky celá hodová chasa, včele se stárky a starostou obce, obřadně klade kytičky květů k soše P. Marie uprostřed obce.

Vodění pod právo

Zvyk vodit pod právo se koná v mnoha obcích na Uherskohradištsku. (např. Tupesy, Střibrnice, Huštěnovice, Zlechov, Staré Město apod.). O jeho existenci máme hodně záznamů ještě z přelomu 19. a 20. století.

Muzika, stárci s právem a šablama, starší stárek ho nesú, chuapci se sklénkama a kubaňama, děřčice, všecko sa to valilo do hospody. To byuo tancú celé odpoledně. Po osmém vytrúbili muzikanti marš a řecky děřčice mosely ven. Stárci u dveří vybírali. Každá moseua zapuatit po řestce. Právo zapchli v kútku u řentyša. Celý kút byu ověněný mařlama, kanicama, rúžama, chvoím. Pod právem stáú stáú, na něm víno na zavdání a býkovica kvúli pořádku, tú stárci roztrhávali bitky a odháňali děčka. Starší stárek posadíu najprv pod právo starší stárku, potom druží dvá své stárky. Musea sa zapuatit řestka, aj pět řestek, protože řádná ani řádný sa nenechali zahaňbit – a byuo to peněz. Aj druží chuapci vodili pod právo, protože sa na tom moc trhuo (Staré Město).¹⁴

Obvykle v koutě tanečního sálu je umístěn stolec, nad kterým visí práva. Zde je hlídá některý ze stárků. Na stole v pohárcích je víno. Chasa zavádí účastníky taneční zábavy pod právo, *podívat se na právo*. Obvykle ještě při tanci chlapec, jeden z chasy, položí tanečníkovi na hlavu svoji beranici nebo klobouk a vede taneční pár k právům. Zde stárek nebo ten kdo právě právo hlídá, zavdá tanečníkovi a tanečnici víno z připraveného pohárku, za které musí zaplatit. Stárka mu připne zelenou snítku, aby se vědělo, že už byl zavedený pod právem.¹²

Zavádění pod právo, s tančením tzv. *hanácké*, je v Břestku předzvěstí ukončení hodové zábavy. Hanácká je kolem deváté vyhlášena mazurkou. Starší stárek si jde pro svoji stárku a zatancuje si s ní a vede ji pod právo. Na talíř položí nějaký peněžitý obnos a přijíjí si vínem. Pak přichází mladší stárka, rodiče stárek a stárků, představení obce, nakonec chasa a ostatní účastníci hodové zábavy. Dříve bylo zvykem, že na talíř házely peníze ženy, protože nikdy o hodech neplatily vstupné. Hanácká se tančí i hodinu či dvě bez přerušení.

Artefakty dalších hodových dnů

a) vození berana

Hlavním hodovým atributem, objevujícím se o hodech druhý hodový den, v minulosti i týden po hodech (Březolupy), je živý beran. Chození s beranem, vození berana či dříve nošení berana na nosítkách nebo stolicí, je známé z mnoha lokalit o hodových slavnostech (Staré Město, Huštěnovice, Střibrnice, Újezdec u Osv., Nedachlebice). K nejstarší verzi patří občůzka mládenců s ověněným beranem nošeným na nosítkách.¹⁵ Při občůzce mládenci vybírali naturálie obilí nebo peníze – příspěvky na hodovou zábavu. Chlapci potraviny prodali a za stržené peníze zaplatili hodové výdaje. *V pondělí chodiuo sa s beranem. Stárci*

13. Vození berana chasou na druhý hodový den, Popovice 2005. Foto L. Tarcalová.

ho kúpili, děvčice nastrojili, chasa povodiua a nakonec zedua. Chudák baran. Byu přivázaný ke stolici, na čele gánku, koem huavy věnec a rohy pantlama omotané. Přikryli ho tureckým šátkem s pentlama a voničkama. V pondělí šli chuapci z hospody pro berana ke staršímu stárkovi. Nosili ho štyrý. Najprv sa šlo ke starostom a potom po fšeckých domoch. Právo zapchuo sa dycky do roštu, potancovauo sa s domácima se dva kúsky a tak se chodiuo až do večera. Tře chuapi šli za chasú a vybírali rež a peníze do sotúrka. Rži sa dávaava ošívka, tu stárci ve středu prodali a zapuatili vydání.¹⁶

Po skončení obchůzky se přijelo před hospodu, kde stárek šavlí nebo kosířem od sekačky (Újezdec u Osv.) berana obřadně stínal.¹⁷ Ke stínání byla zhotovena zvláštní lavice, na kterou se beran uvázal tak, že přední i zadní nohy byly přivázány k nohám lavice, tělem spočíval na lavici, jen krk a hlavou byl volný. Kolem se tancovalo. Řečník bavil veřejnost a snažil se odpoutat pozornost účastníků. V nestřeženém okamžiku strhly stárky z beranů turecké šátky a stárci je šavlemi setnuli. *Sláva stárkům, kteří zařáli, hanba, kteří nesetnuli.* Šikovnému se zpívalo: *Újezdecký stárek, není šohajek, nepořal beránka na jeden rázek.*

Také kronika Derfle (Sadů) popisuje velmi zajímavě chození s beranem a jeho stínání ve 20. letech 20. století. *V hodové pondělí se šlo na ranní. Dopoledne si šli pacholci pro vyzdobeného beránka. Na krku měl uvázanou červenou a bílou harasku, byl přivázaný na stoliče, kolem beránka byl věnec z barvínku a z aster, hlavu měl ozdobenou věncem z rozmarýny a záda měl pokryta červeným šátkem. Pacholci ho zvedli na nosítkách a za zpěvu ho vynášeli ze dvora. Nesli ho návsí, před ním poskakovala maškara, po stranách a za nimi šli pacholci, muzikanti a pak děvčata. Průvod se zastavil u každého lepšího domu, zavdali si s domácími a žebronili na beránka. U stárkova domu se zatančilo sólo. Družina prošla s beránkem vesnicí a vrátila se k hospodě. Pacholci zbavili beránka ozdob, před hospodou se zpívalo a tančilo. Maškara odevzdala druhému stárkovi kosíř. Ten musel jednou ranou utnout beránkovi hlavu, jinak by se mu děvčata smála a musel by kosíř předat třetímu stárkovi. Pacholci beránka stáhli a děvčata jim ho pak připravila k večeri. Odpoledne měli lidé pozvané hosty. Po odpoledním hodování se vypravili k muzice.¹⁸ Tento obřadní akt stínání berana se podle zápisů z kronik dodržel do roku 1875 (Stříbrnice, Kudlovice, Hradčovice), v některých obcích i déle (Huštěnovice, Boršice u Buchlovic).¹⁹*

Z celého původního zvyku zůstalo jen obcházení s beranem v druhý hodový den, který leží na opentleném vozičku ozdobený chvojí, papírovými růžemi a fábory. V mnohých vesnicích bylo výsadou stárků vozit, táhnout před průvodem berana nebo ovečku na vozíku,

14. Vození bečičky na vozíku, Kudlovice 2003. Foto L. Tarcalová.

jinde tuto obchůzku konali chlapci odvedenci. Dnes se účastní průvodu i děvčata, malé děti pomáhají s převážením; hlavně však okukují malátného berana (Sady, Topolná, Jarošov, Mařatice, Míkovice, Kunovice, Častkov). V obcích na Uherskobrodsku (Drslavice a Veletiny) se hody slaví právě jen vozením berana v neděli odpoledne.

V duchu tradice jsou v Míkovících (stejně i v Prakšicích – Pašovicích) hodovými dny neděle a pondělí. Na druhý hodový den vozí hodová chasa berana a v čele průvodu jde stárek jen s malým právem. Velké právo je podle mínění místních obyvatel tak vážený a natolik chráněný symbol, že se k obchůzce na druhý hodový den již nebere.

Za inovaci zvyku vození berana můžeme v současnosti pokládat tažení ozdobeného vozíku kručpánkem a barevnými růžemi na konci hodového průvodu; je na něm bečička s vínem nebo burčáku – *kobyláku*. Vozík táhnou obvykle ženatí muži nebo mladší chlapci z hodové chasy (Staré Město, Ostrožská Nová Ves, Huštěnovice, Kudlovice).

Artefakty účastníků hodů, hlavně mužské části chasy (dnes Polešovice, Zlechov, Tupesy, dříve i Boršice u Buchl.), v druhý hodový den jsou dodnes sklenice a ozdobené džbánky v ruce – *měu sklénku s gořalkú alebo kubaňu s vínem. Připíjauo sa každém, doma, v hospodě, aj na ulici.*²⁰

b) mlácení káčera

K zcela zaniklým symbolům hodů na Uherskohradištsku patří kačer, jehož ubíjením se v některých obcích končily hodové slavnosti. Symbol hodů, známý dodnes především na severním Kyjovsku, se objevuje v obcích nejbližže položených této oblasti (Medlovice, Osvětimany, Těmice). Všichni hosté se shromáždili před hostincem, odkud šli se starším stárkem pro stárku. Ta měla nachystaného živého káčera, kterého předem obstarala, usadila do ozdobeného košíku; ten nesla v čele průvodu právě starší stárka. Obvykle u hostince byl vykopaný důlek, kde se položil kačer. Ubíjení káčera začal první stárek s cepem, pak ostatní chlapci. Nejprve okolo káčera tancovali a pak se zavázanýma očima se snažili káčera zabít. Když ho nikdo nezasáhl, vydražil ho starší stárek *po korunkách do klobúka*. Poslední korunu házela stárka a kačer jí zůstal.²¹

O hodovém mlácení káčera máme záznam i z Uherskohradištska, v Pamětní knize z roku 1920 v Sadech (Derfli). *Zde se v úterý ráno shromáždilo několik chlapců a děvčat, aby dokončili o hodech starodávnou zvyklost – utloukání káčera. Děvčata byla oblečena už v šatech všednějších, v bílých nabíraných rukávcích a v pěkných, ale obnošených fěrtoškách. Přišla bez*

šátku na hlavách, jen s pestrými mašlemi v lelíkách. Většina pacholků měla široké konopné gatě zastrčené do vysokých bot, zkrášlené vkusně vyšívanou zástěrou a konopnou košili s otevřenými rukávy, s nazdobenými širáky. Byla zde i muzika. Čtyři děvčata vynesla ze dvora kačera na vyzdobených nosítkách, zařadila se za muzikanty. Za nimi pak šli ostatní děvčata, pak šohají a hromada dětí. Průvod se v dědině nezastavoval, šel až za humna k máji. Zpívalo se:

*Při potoku seděla na kačenu volala.
Kač, kač, kač, kačena, nasypem ti jačmeňa.
A ja nejsu kačena, abych jačmeň zobala,
ale su děvečka, od Nového Městečka.
A já jačmeň nejídám, oklamat sa ti nedám,
falešné oči máš, za inýma pozéráš.*

Až se došlo k máji děvčata sundala káčera z nosítek, zbavila ho ozdob a uložila do země až po okraj ošatky. Děvče zakrylo jednomu z chlapců oči šátkem, pacholci ho odvedli daleko od kačera a zatočili jím. Dostal do rukou cep. Muzika hrála, děvčata zpívala, aby závodník neslyšel občasně zakdákání káčera. Chlapec postupoval, občas tloukl cepem do trávy, bloudil a hledal tak dlouho, až jej stárek přerušil. Vyměnil dalšího chlapce. Až konečně káčera našel, bil ho cepem dokud káčer nezemřel. Pak se kolem káčera tancovalo. Nakonec jej čtyři děvčata uložila na nosítka a celý průvod se vrátil do dědiny. Káčer odevzdali hospodské, která ho připravila na večer.²²

Novější formu má současná hodová obchůzka s kačerem na Kyjovsku, kdy stárci a stárky upevní káčera ke stoličce, přikryjí jej celého mimo hlavu vyšívaným nebo tureckým šátkem, na hlavu mu připnou korunku z rozmarýnu. Káčera nosí po obci, stejně jako právo, a bedlivě jej hlídají; již se po slavnosti kačer neubíjí.²³

Maškary o hodech

V druhý hodový den chodili stárci s veškerou chasou o hodech po *babkách* (Ostrožská Nová Ves), po *škárkách* (Nedakonice) a *vybírali nejen z tanečnicků, ale zvláště z tanečnic* obilí, hlavně ječmen, který pak prodali a za utržené peníze *vyčastují* muzikanty a celou chasou, zbytek si ponechávají na útratu. Dnes je již velmi málo obcí, pro které je typické chození masek a maškar. Ty se objevovaly při dozvukách hodů, ať již při vození berana v neděli, v pondělí nebo v další dny po hodech. V úterý i ve středu se na Uherskohradištsku konala ve třicátých letech 20. století ještě zábava při muzice nebo jen harmonice. Hlavně středa byla dnem dozvuků pro hospodyně a hospodáře, babičky a dědečky, kteří dokončili hody po svém. *Několik tetěnek se převleklo do masek a chodilo po domech a špásovalo s hospodáři. Mladí chlapci ze Sadů chodili po domech svých milých a vodili s sebou beránka, kterého pak vykrmili na další hody. Děvčata vyměňovala staré polámané kosírky za krásné nové.*²⁴

V období 50. let 20. století byly dozvuky hodů v první neděli po hodech - *hodky*. Podle toho, kolik vynesly hody, natolik byly okázalé dozvuky. Prvek chození maškar o hodech se znovu objevil v sedmdesátých letech 20. století. V Nedachlebicích, Kunovicích a v Kněžpoli chodily při nedělní obchůzce maškary v průvodě a tropily si legraci z kolemjdoucích a ze všech, u kterých se při obchůzce zastavily v domě. V současné době se dozvuky konají ve formě obchůzky (Březolupy), ve většině obcí je jimi večerní taneční zábava. Mnohdy až zcela před adventem pořádají obce *babské hody* (Traplice, Kněžpole, Huštěnovice, Košíky 1971), tedy taneční zábavu, kde muži jsou převlečeni za ženy a ženy za muže. Na babské hody v Košíkách konané na kateřinské zábavě přijdou ženy v krojích. Tancuje se pod *babským právem* až do 22. hodin, kdy je dámská volenka. Toto právo se snaží muži utrhnout, ale ženy tomu brání. Až se ho zmocní, již volenka končí a k tanci zvou i muži.

Uherskohradištsko je oblast, kde hodové slavnosti se ve většině obcí dodnes slaví. Patří k nejtrადovanějším jevům, na kterých vesnická komunita s větší částí participuje. Dodnes tradované obřadní atributy jsou pevně spojené s hodovou slavností. Jejich případná absence

ubírá na vážnosti a honosnosti celé slavnosti hodů. Hody jsou v současnosti typickým jevem lidové kultury, který žije, rozvíjí se, inovuje a podřizuje se potřebám doby. Hodová slavnost se stala nepostradatelnou součástí kulturního života a společenského dění na Uherskohradištsku a v dalších obcích Slovácka.

Poznámky:

- 1 Š t a j n o c h r, V.: *Panna Maria Divotvůrkyně*. Uherské Hradiště 2000, s. 47.
- 2 *Pamětní kniha obce Pašovic*.
- 3 *Pamětní kniha Derfle*, 1920; S u r m o v á, H.: *Derfle a její hodová tradice*. Seminární práce, Uherské Hradiště, 2003.
- 4 *Zápis z kroniky Břestku*, 1960, s. 429.
- 5 N i e d e r l e, L., C h o t e k, K.: *Zvyky a obyčeje. Obyčeje výroční*. MS, díl I., sv. II., s. 781; H ú s e k, J.: *Život v obci a v rodině*. Moravské Slovensko, díl I., sv. II., Praha 1921, s. 480–481.
- 6 T a r c a l o v á, L.: *Oblékání kroje a jeho obřadní atributy o hodech*. Slovácko 46, 2004, s. 47–64; T a r c a l o v á, L.: *Slavnostní kroj o hodech*. In: *Hodové slavnosti v Polešovicích*, Polešovice 2005, s. 23–32.
- 7 T a r c a l o v á, L.: *Oblékání kroje a jeho obřadní atributy o hodech*. Slovácko 46, 2004, s. 47–64; T a r c a l o v á, L.: *Slavnostní kroj o hodech*. In: *Hodové slavnosti v Polešovicích*, Polešovice 2005, s. 23–32.
- 8 R u t t e, L.: *Staroměstské hody*. Slovácko 2, 1960, č. 8, s. 26–27.
- 9 V i n k l e r, J. a kolektiv: *Traplice 20. století slovácké obce – 1900–1999*. 1999, s. 165.
- 10 K l v a ň a, J.: *Lidové kroje na Moravském Slovensku*, Díl I., sv. I., Praha 1918, s. 247.
- 11 R u t t e, L.: *Staroměstské hody*. Slovácko 2, 1960. č. 8, s. 26–27.
- 12 *Zápis z kroniky Břestku*, 1960, s. 429.
- 13 Č o u p k o v á, J., Č o u p e k, J.: *850 let obce Břestek 1141 –1991*. Břestecské hody s. 34–36.
- 14 R u t t e, L.: *Staroměstské hody*. Slovácko 2, 1960, č. 8, s. 26–27.
- 15 *Vě čtvrtek to chlapci už od Božího rána chodili po dědině a zapentleného barana nosili. Ten byl uvázaný na pérací (kde se pere) stolici. A to tak až do večera chodili. Večer ho zabili a byla trachta. Prvůj to bývalo ešče ináč. Dyž s baranem došli k hospodě, tož mu stali kosířem hlavu. Ale potem sa to nesměl dělat*. Viz K l v a ň a, J. : *Národopisné droby ze Slovenska moravského*. Český lid, VIII, 1899, s. 112–113.
- 16 R u t t e, L.: *Staroměstské hody*. Slovácko 2, 1960, č. 8, s. 26–27.
- 17 *Pamětní kniha obce Újezdec u Osv.*, od r. 1928, str. 18.
- 18 *Pamětní kniha Derfle*, 1920. Podobně popisuje i R u t t e, L.: *Staroměstské hody*. Slovácko 2, 1960, č. 8, s. 26–27.
- 19 *V pondělí chodí po domech, zavdávají všem v domě a zvou na taneční zábavu. Dostávají až to peníze nebo naturálie. Z toho pak vystrojili večer hostinu. Zvyk stínání berana se udržel až do roku 1875. Kronika obce Stříbrnice, I. díl, str. 13, 94–96; V pondělí chodívali po obci, dostávali obilí, které sbíral jeden pomocník a vozil do hostince. Tam se všichni večer sešli, obilí se prodalo a utržené peníze propili. Beran se stínal asi do roku 1875. Kronika obce Kudlovice, s. 74; Velmi okázale se v obci slavili a stále slaví hody třetí neděli v říjnu. V neděli nosili mládenci na stolici opentleného živého barana po vesnici a vybírali na něho. Po skončené sbírce zvolený „stárek“ barana stínal. Toto stínání bylo pro stárka zkouškou. Neutál-li jedním rázem jeho hlavu, platil pokutu a utřzil posměch hlavně u dívek. Často se stávalo, že mládenci tajně před stínáním sypali zvířeti do vlny na krku písek a tak bylo stárkovi třeba i tříkráte tnouti, než se mu podařilo zvíře usmrtiti. Tento zlozvyk odstranil prý v roce 1870 hradčovský farář P. Petráš. Zakázal stínání a doporučil podřezávání zvířete. Oslava hodů se zachovala v téměř nezměněné podobě dodnes. Beran se nepodřezává. Převzato ze studie Jana Mihala z Hradčovic; K l v a ň a, J.: *Národopisné droby ze Slovenska moravského*. Český lid, 8 (1899), s. 112–113.*
- 20 R u t t e, L.: *Staroměstské hody*. Slovácko 2, 1960, č. 8, s. 26–27.
- 21 N á p l a v o v á, M.: *Život v obci*. In: *Medlovice 2001*, s. 58–77; výzkum v Medlovicích z roku 1986 uložen v archivu Slováckého muzea.
- 22 *Pamětní kniha Derfle*, 1920.

23 K r i s t, J.: *Proměny výročních obyčejů na kyjovském Dolňácku*. In: *Výroční obyčeje*. Brno 1982, s. 224–238.

24 *Pamětní kniha Derfle*, 1920.

Literatura:

B a r t o š, F.: *Moravský lid*. V Telči 1892, 59–72.

B e r á n k o v á, H.: *Rodinné a výroční zvykosloví*. In: *Uherský Ostroh, Uh. Ostroh 2000*, s. 281–298.

Č o u p k o v á, J., Č o u p e k, J.: *850 let obce Břestek 1141–1991. Břestecské hody*. s. 34–36.

H a b a r t o v á, R.: *Výroční zvyky a slavnosti*. In: *Polešovice 1595–1995. 400 let od povýšení na městečko*, s. 133–139.

H o d e k, J.: *Život moravských Slováků. Obraz ze Slovácké dědiny z Uh. Hradištska*. S. 110–111.

H o d e k, J.: *Moje zápisky, 1912–1913*. Boršice s. 66–69.

H o r v á t h o v á, E.: *Rok vo zvykoch nášho ľudu*. Tatran 1986, s. 237–242.

H u b á č e k, J.: *Kronika slovácké vesnice Huštěnovice, 1957*.

H u b á č e k, J.: *Kulturně historická monografie Kudlovic a vlastivěda Napajedelska*. Uherské Hradiště 1952, nestr.

H ú s e k, J.: *Život v obci a v rodině*. Moravské Slovensko, díl I., sv. II., Praha 1921, s. 401–536.

-j k - : *Beran a kačer na hodech*. *Malovaný kraj* 15 (1979), č. 1., s. 18–19.

K r i s t, J.: *Proměny výročních obyčejů na kyjovském Dolňácku*. In: *Výroční obyčeje*, Brno 1982, s. 224–238.

K l v a ň a, J.: *Národopisné droby ze Slovenska moravského, Český lid*, VIII, 1899, s. 112–113.

M i k u l a, E.: *Lidové zvyky a tradice*. In: *Dějiny obce Tupesy*, s. 50–76.

N á p l a v o v á, M.: *Život v obci*. In: *Medlovice 2001*, s. 58–77.

N á p l a v o v á, M.: *Ze života během roku*. In: *Osvětimany 2000*, s. 76–96.

N i e d e r l e, L. C h o t e k, K.: *Zvyky a obyčeje. Obyčeje výroční*. MS, díl I. sv. II., str. 665–799.

P a š k a, P.: *Topolský stárek vykoupil hodové právo, hody o víkendy mohou začít*. DDK, 13. 9. 2004.

R u t t e, L.: *Staroměstské hody*. *Slovácko* 2, 1960, č. 8, s. 26–27.

Slovácké kateřinské hody s právem. 1923–2003. Huštěnovice 2003.

S t i g l e r, R., K o p a l, M.: *Kronika Březolupy do roku 1918*. Březolupy 2001.

S t r a k o v á, L.: *Výroční obřady a obyčeje*. In: *Ostrožská Nová Ves. Z dějin Nové Vsi a Chylic*. 2001, s. 257–264.

Stříbrnice, lovecká obec. *Kronika z let 1128–1978*. *Lidové zvyky* s. 17–19.

Š e p l á k o v á, V.: *Stárkovská organizace a její současné formy*. In: *Výroční obyčeje*, Brno, 1982, s. 81–93.

Š i m š a, M.: *Tanec pod zeleným stromem*. In: *Zeleň v lidových obyčejích*. Uh. Hradiště 2003, s. 199–231.

T a r c a l o v á, L.: *Hody, milé hody*. In: *Malovaný kraj*, 2, 1985, č. 4, s. 3.

T a r c a l o v á, L.: *Klobúček s pérkama, věneček s pantlami*. Úvazy, pokrývky a úpravy hlavy. Katalog k výstavě. Uherské Hradiště, 2004. 28 s.

T a r c a l o v á, L.: *Kult svatých a patronské hody*. In: *Kult a živly. Studie Slováckého muzea* 4/1999, s. 77–81.

T a r c a l o v á, L.: *Oblékání kroje a jeho obřadní atributy o hodech*. *Slovácko* 46, 2004, s. 47–64.

T a r c a l o v á, L.: *Slavnostní kroj o hodech*. In: *Hodové slavnosti v Polešovicích*, Polešovice 2005, s. 23–32.

T a r c a l o v á, L.: *Současný stav výročních obyčejů v okrese Uherské Hradiště*. In: *Výroční obyčeje*, Brno 1982, s. 212–223.

T a r c a l o v á, L.: *Výroční obyčeje*. In: *Kunovice v proměnách času*. Obecní úřad Kunovice 1996, s. 195–207.

V e č e r k o v á, E.: *Rodinné a výroční obyčeje*. In: *Veselsko, Muzejní a vlastivědná společnost*, Brno, 1999, s. 167–178.

V e č e r k o v á, E.: *Současná hodová obchůzka s „právem“ na Uherskohradištsku*. ČmoM 55(1970), s. 177–191.

V i n k l e r, J. a kolektiv: *Traplice. 20. století slovácké obce – 1900–1999*. 1999, s. 165.

Prameny

- Pamětní kniha Boršice u Buchlovic založená v měsíci březnu 1925–1934
II. pamětní kniha obce Boršice u Buchlovic, 1935–1954
Kronika obce Bošice, okres Uherské Hradiště, 1955–1961
Kronika Boršice u Buchl., IV.díl, 1962–1966
Pamětní kniha obce Břestku, sv. II., 1951–1962
Zápis z kroniky Břestku 1960, s. 427–435
Pamětní kniha obce Břestek 1925–1950, sv. I.
Pamětní kniha obce Břestek sv. II., 1951–1961, sv. II.
Obecní kronika obce Břestek, okr. Uh. Hradiště, 1962–1969, díl III.
Pamětní kniha obce Buchlovice, 1928–1948
Pamětní kniha Derfle, 1920
Kronika obce Jalubí, 1945–1950
Pamětní kniha obce Jankovice – kronikář Josef Župka
Pamětní kniha obce Jarošova, 1932–1969
Pamětní kniha obce Košíky, 1923–1938, s. 115
Pamětní kniha obce Košíky, okr. Uherské Hradiště, 1923–1978
Kronika obce v Kněžpoli, 1938–1956, díl II.
Kronika obce Kudlovice, s. 74
Kronika obce Kunovice, 1955–1956
Kronika obce Kunovice, 1957–1961, díl III.
Kronika obce Mařatic z r. 1935
Kronika obce Mařatice od 1936–1947
Pamětní kniha obce Medlovic, z r. 1928
Kronika obce Míkovice II., 1976–1983
Pamětní kniha obce Modré, 1927–1957
Kronika obce Nedakonic, 1950–1959, díl. II.
Pamětní kniha obce Nové Vsi, 1898
Pamětní kniha obce Podolí, 1924–1960
Kronika obce Stříbrnice, I.díl, s. 13, 94–96
Pamětní kniha obce Svárova, 1928–1946
Pamětní kniha obce Tučapy, s. 99
Pamětní kniha obce Újezdec u Osv., od r. 1928, s. 18,
Kronika obce Vážany, II. díl, s. 67, 127
Kronika obce Velehrad, 1956–1976
Pamětní kniha obce Zlechova, r. 1937, s. 41

PhDr. Ludmila T a r c a l o v á (n. 1946) je vedoucíím národopisného oddělení Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. Svůj odborný zájem orientuje na obřadní lidovou kulturu a lidový oděv. Těmto tématům věnuje své odborné články i muzejní výstavy.

Attributes of Feast Festivities in the Uherské Hradiště Region

A Contribution to the Study of Present-Day Ceremonial Culture

A b s t r a c t

The feast (or wake) was a holiday that rounded off the complex outcome of agricultural works in the time when the grain had been harvested and poultry had been bred up; i.e. in the late summer and early autumn. In the Slavic Middle Ages, the feast was a milestone of the annual farming cycle. The word *hod* or *hody* meant a special time, a great hour. The word *hod* was also used for a feast attended by relatives and friends from other villages. Sometimes, the origins of feast are explained by memorial feasts related to the cult of the deceased ancestors. Today, the feast festivities are aligned with the day of consecration or blessing

of the local parish church. Sometimes, the feast is held on a name day of one of the patrons to which a local church is consecrated. In most villages, the feast is held on the third October Sunday, on a unified feast day introduced by Joseph II., i.e. on the name day of St. Havel (St. Gallus). Some of the villages began to celebrate feast on a Sunday closest to October 28th (on this day in 1918, the Czechoslovak Republic was established). Hence, this is referred to as the republican feast.

It is apparent that there were many reasons for organizing the feasts in various historical periods, which is why the feast festivities rank among the most important festivities of the year in the Dolňácko ethnographic region. Their popularity can be compared only to Shrovetide rounds. However, the feast is ethnographically more important because of a number of ceremonial artifacts that are employed during the celebrations. Even today, the feast is a prestigious event. It comes with manifestations of ostentatious pomp: the town halls are decorated, as well as the cultural venues and the houses of stáreks (voted representatives of the unwed youth). Also connected with feast festivities are Maypoles and greenery in general. The feast attributes include the status symbols of the stáreks – the standard (právo) and their female counterparts stárkas – pastry, fruits and bush twigs, and also their attires and insignia of flowers or twigs on their clothes that denote their status and function in the feast ceremony. These are also worn by other feast participants. The feast attributes are a base of the ceremonies of the several-day long feast celebration, including erecting the Maypole, calling out the stárek, asking for stárka, authorization of the feast, blessing of the standards, leading under the standard, fetching a ram and the rounds of masks. The present state of feast ceremonies was observed and recorded in the years 2003–2005 in 52 villages of the Uherské Hradiště deanery.

Attribute der Kirmesfeier im Gebiet von Uherské Hradiště

Beitrag zum Studium der gegenwärtigen Ritualkultur

Zusammenfassung

Die Kirmesfeier vollendete das komplexe Ergebnis der landwirtschaftlichen Arbeit in der Zeit, wo das Getreide geerntet und das Geflügel herangewachsen war, das heißt Ende Sommer und gegen Herbst. Im slawischen Mittelalter war die Kirmesfeier ein Meilenstein des wirtschaftlichen Jahreszyklus. Die Kirmes mit einem folgenden Schmausfest bedeutete also eine gute Zeit, die Sternstunde. Unter dem Begriff hody ist also neben der Kirmes auch ein Festessen zu verstehen, zu dem Verwandte und Freunde aus den umliegenden Gemeinden eingeladen wurden. Der Ursprung der Schmausfeste ist laut einigen Vermutungen auf die mit dem Kult der toten Vorfahren verbundenen Gelage zurückzuführen. Die Kirmesfeier von heute ist mit dem Tag der Konsekration – Einweihung oder Einsegnung der Pfarrkirche – verbunden. Die Kirmesfeier kann sich auch zum Namenstag eines Schutzpatronen beziehen, dem die örtliche Kirche eingeweiht ist. In den meisten Gemeinden werden die Kirmesfeiern am dritten Oktobersonntag veranstaltet, am Havel-Tag, d. h. im einheitlichen Termin, den Joseph II. eingeführt hat. Einige Gemeinden haben sich nach 1918 für den dem 28. Oktober näher stehenden Sonntag entschieden – so genannte republikanische Kirmesfeier.

Es ist offensichtlich, dass es immer genug Gründe gab, die Kirmesfeier zu veranstalten, und deshalb zählt die Kirmesfeier auch heute zu den wichtigsten Feiern des Jahres im Gebiet von Uherské Hradiště (Dolňácko). Was Verbreitung des Festes und Intensität der Erlebnisse betrifft, ist die Kirmesfeier nur mit dem Karnevalumzug zu vergleichen. Die Kirmesfeier ist um so bedeutender, dass sie eine Reihe von Ritualartefakten beinhaltet, die damit untrennbar verbunden sind. Auch heute hat diese Feier einen hohen gesellschaftlichen Status. Außer Rechten, rechtlichen Artefakten, gibt es weitere Kirmessymbole. Unter anderem ist es das Schaugepränge: geschmückt werden Gemeinde- und Stadtamtgebäude, Kulturhäuser und Häuser der auserwählten Dorfjungen und -mädchen. Zu allgemeinen Obliegenheiten gehören auch Maibäume und das Grüne überhaupt. Attribute der Kirmesfeier sind nicht nur Standessymbole von auserwählten Dorfjungen (Rechte) und Dorfjungen – Gebäck, Obst, Sträucher, sondern auch ihre Kleidung samt äußeren Verzierungen – Blumen oder Grünzweigen, die ihren Stand bezeichnen oder als Ergänzung der feierlichen Kleidung gelten. Die Kirmesattribute bilden eine Basis für mehrtägige feierliche Rituale wie Maibaumsetzen, Ausrufen der Dorfjungen, Bitten um ein Mädchen, Erlaubnis der Kirmesfeier, Segnen der Rechten, Führen unter das Recht, Fahren des Schafbocks, Maskenumgang. Wie die Kirmesfeiern von heute aussehen, haben wir in den Jahren 2003 bis 2005 in 52 Gemeinden des Dekanats von Uherské Hradiště verfolgt.